

Teresa BAL-WOŹNIAK¹
Artur POLAKIEWICZ²

DOJRZAŁOŚĆ PRZEDSIĘBIORCZA JAKO POCHODNA DYSPOZYCJI KOMPETENCYJNYCH. PROBLEMY UJMOWANIA I POMIARU

Celem artykułu jest analiza znaczenia środowiska funkcjonowania człowieka dla kształtowania się dojrzałości przedsiębiorczej. Wnioskowanie oparto na wynikach badań pilotażowo-testujących dotyczących poziomu dyspozycji przedsiębiorczych studentów zarządzania, którzy wybrali specjalność „Zarządzanie własną firmą”.

1. WPROWADZENIE

Pojęcie „dojrzałość” występuje w różnych kontekstach. Kojarzone jest z określonym, z reguły najwyższym etapem w rozwoju organizmów żywych³, ale również produktów, np. spożywczych (dojrzewanie wina, sera). Oznacza więc stan gotowości do czegoś.

Bogata jest literatura z zakresu dojrzałości szkolnej dzieci. Dojrzałość ta, nazywana wprost gotowością szkolną, utożsamiana jest ze stopniem rozwoju umysłowego, emocjonalnego, społecznego i fizycznego dziecka umożliwiającym mu opanowanie programu nauczania początkowego oraz przystosowanie się do środowiska szkolnego.

Dla prezentacji zagadnień dojrzałości przedsiębiorczej przydatne jest pojęcie „dojrzałości psychicznej”. Dojrzałość psychiczna oznacza osiągnięcie stopnia rozwoju intelektualnego, emocjonalnego i społecznego charakterystycznego dla człowieka dorosłego, dobrze przystosowanego do własnej roli życiowej, zdolnego do regulacji własnych działań w sposób efektywny i zgodny ze społecznie akceptowanymi normami⁴. Rola życiowa istotna z punktu widzenia podjętego tematu to rola przedsiębiorcy, a poszukiwania badawcze oparto na założeniu, że dojrzałość przedsiębiorcza jest pochodną dyspozycji kompetencyjnych i interakcji zachodzących między nimi, przesądzających o zachowaniach przedsiębiorczych⁵. Cel artykułu połączono z prezentacją wyników badań nad wpływem środowiska funkcjonowania człowieka na poziom jego dojrzałości przedsiębiorczej oraz komponentów ją tworzących.

---

¹ Dr Teresa Bal-Woźniak, Katedra Przedsiębiorczości, Zarządzania i Ekoinnowacyjności, Wydział Zarządzania i Marketingu, Politechnika Rzeszowska.

² Mgr Artur Polakiewicz, Zakład Nauk Humanistycznych, Wydział Zarządzania i Marketingu, Politechnika Rzeszowska.

³ OSHO, *Dojrzałość. Odpowiedzialność bycia sobą*, Garmond, Łomianki 2006, s. 8–9: „Dojrzewanie jest przywilejem istot ludzkich”.

⁴ T. Tomaszewski i in., *Struktura i mechanizmy regulacyjne czynności człowieka*, [w:] *Psychologia*, wyd. 4, PWN, Warszawa 1975, s. 491–678.

⁵ T. Tyszka, *Psychologia zachowań ekonomicznych*, PWN, Warszawa 1997.

2. DOBÓR NARZĘDZIA BADAWCZEGO I PROGRAMU ANALITYCZNEGO

Każde systematyczne gromadzenie, przetwarzanie i analizowanie informacji możemy określić jako badanie. Badania mogą być prowadzone różnymi sposobami: od analizy tekstów prasowych i innych przekazów medialnych, poprzez aktywną obsługę zażaleń obywatelskich i interwencji, telefoniczne przyjmowanie opinii, analizę jakości decyzji i kontroli pracy poszczególnych jednostek organizacyjnych, aż po uzyskiwanie informacji przy pomocy pogłębionych wywiadów środowiskowych i sondaży opinii.

Badania dzielą się na dwa główne rodzaje: na jakościowe i ilościowe. Badania jakościowe prowadzone są przy pomocy wywiadu pogłębionego (IDI – *Individual In-Depth Interviews*), dyskusji grupowych (FGI – *Focus Group Interviews*) i obserwacji uczestniczącej. Prowadzenie wywiadów pogłębionych (także spotkań i dyskusji grupowych) umożliwia uzyskanie materiałów, które pozwalają lepiej zrozumieć m.in. problemy poszczególnych środowisk, motywów osób popierających bądź sprzeciwiających się wdrożeniu różnych przedsięwzięć, sposób formułowania sądów i typy poglądów wypowiedzianych na temat objęty badaniem. Badania jakościowe prowadzi się zwykle z osobami dobranymi w sposób celowy, tak by reprezentowały one podstawowe segmenty badanej zbiorowości, lub na tzw. próbach kwotowych, ustalanych w ten sposób, by były w nich reprezentowane osoby z określonych segmentów demograficznych w proporcji odpowiadającej ich udziałowi w badanej populacji⁶.

Badania ilościowe, oparte o standaryzowany kwestionariusz ankietowy, pozwalają z kolei na ocenę zasięgu występowania rozmaitych opinii i postaw, ich związku z różnymi segmentami społecznymi wyodrębnionymi w oparciu o kryteria demograficzne, społeczne, ekonomiczne lub polityczne oraz wzajemnego związku postaw i opinii tworzących różnego rodzaju syndromy i stereotypy. Przy prowadzeniu badań ilościowych dąży się do reprezentatywności badań dla danej zbiorowości, a więc do tego, by wyniki badania przeprowadzonego na stosunkowo niedużej grupie osób, czyli na próbie, można było uogólnić na określoną populację. Taką możliwość stwarza prowadzenie badań metodą reprezentacyjną, to znaczy na losowo dobranej próbie zbiorowości, którą się interesujemy⁷.

Badanie, którego wyniki stanowią podstawę opracowania, miało charakter ilościowy i przebiegało z zastosowaniem metody sondażu. Za najodpowiedniejszą technikę zbierania danych uznano ankietę audytoryjną, ze względu na standaryzację przeprowadzanego wywiadu. Kwestionariusz ankiety przygotowano dopasowując treść pytań do problematyki badań, a formę i strukturę do założonej metody badawczej. Pytania do kwestionariusza zostały oparte na własnych pomysłach teoretycznych; część z nich powstała w wyniku studiów literaturowych. Ankietę podzielono na dwa bloki. Jeden mierzył poziom aktualnych kompetencji przedsiębiorczych oraz poziom dojrzałości przedsiębiorczej, drugi zaś służył ustaleniu znaczenia środowiska funkcjonowania człowieka, utożsamianego z porządkiem instytucjonalnym, dla kształtowania się dyspozycji przedsiębiorczych. W badaniu zastosowano skalę porządkową (szkolną) oraz skalę zaproponowaną w latach trzydziestych XX w. przez Rensisa Likerta⁸.

Badania, przeprowadzone w I półroczu 2010 r., miały charakter pilotażowo-testujący. Zasadniczą grupę respondentów stanowili studenci pierwszego roku studiów magister-

⁶ Zob. np. E.R. Babbie, *Podstawy badań społecznych*, PWN, Warszawa 2008, s. 274–308.

⁷ Zob. np. D. Silverman, *Prowadzenie badań jakościowych*, PWN, Warszawa 2009, s. 27–38.

⁸ R. Likert, *A Technique for the Measurement of Attitudes*, „Archives of Psychology” 140 (1932), s. 1–55.

skich na kierunku zarządzanie i specjalności „Zarządzanie własną firmą”, przyjęto bowiem założenie, że w przypadku takiej grupy studentów uzasadnione jest stawianie pytania o poziom ich dojrzałości przedsiębiorczej jako potencjalnych przedsiębiorców. Grupę odniesienia stanowili studenci europeistyki, którzy nie dokonali jeszcze wyboru swojej specjalności.

Uzyskane wyniki poddano analizie danych ilościowych i przeprowadzono ją przy użyciu programu SPSS. Wyniki badań ilościowych zostały przedstawione za pomocą tabel krzyżowych w ujęciu procentowym, jak również przy wykorzystaniu miary tendencji centralnej.

Ze względu na obszerny materiał analityczny w niniejszym artykule przedstawiono tylko wybrane wyniki badań.

3. KOMPETENCJE PRZEDSIĘBIORCZE I ICH POZIOM

„Kompetencje i umiejętności” to często stosowane współcześnie zestawienie określeń; początkowo funkcjonował tylko termin „umiejętności” czy wprost „kwalifikacje”⁹. Pierwotne rozumienie kompetencji dotyczyło zdolności do wykonania danego zadania. Z czasem zakres znaczeniowy został rozszerzony i obejmuje także możliwości lub potencjał jednostki do efektywnego działania w określonej sytuacji. W opracowaniu rozumienie kompetencji jest zgodne z podejściem określonym w Światowej Deklaracji „Education for All”, zakładającym czteroelementową strukturę podstaw kompetencyjnych, obejmującą wiedzę, umiejętności, wartości i postawy.

Uwzględniając to, że kompetencje są złożoną wewnętrzną kategorią, w ramach kompetencji przedsiębiorczych wyodrębniono cztery rodzaje dyspozycji kompetencyjnych, a mianowicie dyspozycje świadomościowe, motywacyjne, poznawcze i prakseologiczne.

Respondenci otrzymali zadanie oceny własnych aktualnych dyspozycji przedsiębiorczych według szkolnej sześćoelementowej skali porządkowej, odnosząc się do następujących stwierdzeń:

- Mam świadomość ważności działalności biznesowej – w kontekście szans i zagrożeń.
- Odczuwam gotowość angażowania się i wyzwalać motywacji do działania w biznesie.
- Posiadam potrzebną wiedzę i umiejętność jej stosowania.
- Potrafię skutecznie działać, dostrzegać możliwości, tworzyć je i wykorzystywać.

Wyniki badań we wszystkich kategoriach mieszczą się w granicach od 3,3 do 4,4. Z wartości dolnej granicy wynika przyswojenie kompetencji przedsiębiorczych w stopniu niewiele tylko wykraczającym poza podstawowy; natomiast z wartości górnej granicy – przyswojenie kompetencji przedsiębiorczych w stopniu niewiele tylko przekraczającym dobry.

---

⁹ S. Konarski red., *Kompetencje społeczno-psychologiczne ekonomistów i menedżerów*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2006, s. 56.

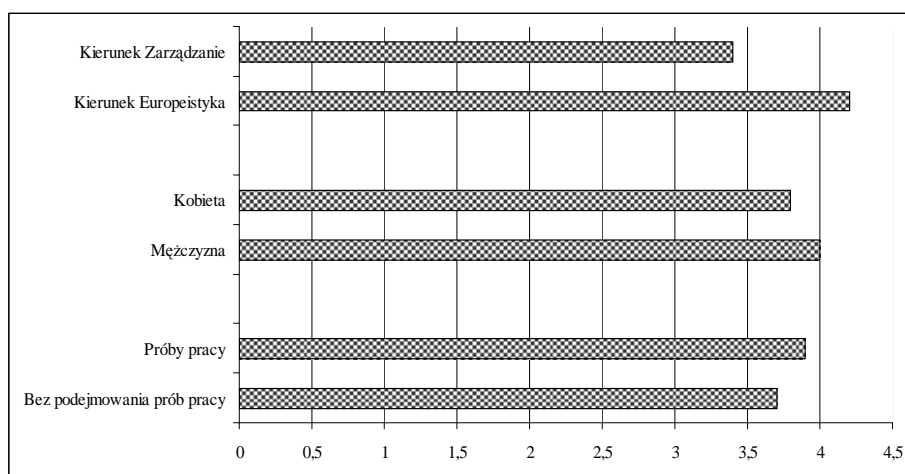
Tabela 1. Poziom kompetencji według różnych kategorii

Kompetencje przedsiębiorcze:	Ogółem	Kierunek studiów		Płeć		Praca	
		zarządzanie	europaistyka	kobieta	mężczyzna	tak	nie
w zakresie świadomości	4,1	3,8	4,4	4,0	4,4	4,3	4,0
w zakresie motywacji	4,3	4,3	4,2	4,2	4,5	4,6	3,9
w zakresie poznawczym	3,7	3,3	4,1	3,7	3,8	3,9	3,4
w zakresie sprawnościowym	3,9	3,6	4,3	3,9	4,0	4,0	3,8

Na tle średniej dla całej badanej populacji oceny studentów zarządzania są niższe niż oceny studentów europaistyki. Wyższy poziom samooceny występuje u mężczyzn. Pozytywny wpływ mają nań próby podejmowania pracy (tab. 1).

4. POZIOM DOJRZAŁOŚCI PRZEDSIĘBIORCZEJ

Oceny poziomu swojej dojrzałości przedsiębiorczej poszczególni respondenci dokonowali także w skali ocen szkolnych. Następnie przy użyciu średniej arytmetycznej dokonano analizy tej cechy w badanej zbiorowości (rys. 1).

Rys.1. Poziom dojrzałości przedsiębiorczej badanej zbiorowości

Badania wskazują, że dojrzałość przedsiębiorcza studentów jest zróżnicowana. Większą dojrzałość deklarują studenci europaistyki (4,2) niż studenci zarządzania (3,4)¹⁰. Nie wielkie zróżnicowanie poziomu dojrzałości przedsiębiorczej występuje ze względu na płeć, niewiele tylko większą dojrzałość deklarują mężczyźni. Nieznaczny jest również

¹⁰ Ta kwestia z pewnością wymaga dalszych badań, bowiem tylko w ramach takiego postępowania można ustalić przyczyny zarejestrowanego stanu.

wpływ wcześniejszych doświadczeń zawodowych. Respondenci, którzy mają już za sobą pracę zawodową lub aktualnie pracują, nieznacznie wyżej oceniają swoją dojrzałość przedsiębiorczą.

Wyższy poziom dojrzałości przedsiębiorczej studentów może przejawiać się w założeniu własnej firmy. Jest to istotne zwłaszcza w warunkach lokalnego rynku pracy; ukończenie studiów coraz częściej nie wystarcza, by znaleźć na nim zatrudnienie. Pogłębione badania, przeprowadzone na liczniejszej grupie, zapewne przybliżą odpowiedź na pytanie, który rodzaj kompetencji przedsiębiorczych jest szczególnie ważny dla dojrzałości przedsiębiorczej, owocującej założeniem własnej firmy.

5. ZNACZENIE ŚRODOWISKA FUNKCJONOWANIA CZŁOWIEKA DLA JEGO DOJRZAŁOŚCI PRZEDSIĘBIORCZEJ

5.1. Hierarchia ważności kompleksów instytucjonalnych

Przed respondentami postawiono zadanie wskazania hierarchii ważności kompleksów instytucjonalnych według ich wpływu na kształtowanie się dyspozycji przedsiębiorczych¹¹.

Podstawą sformułowania zadania było założenie, że zachowania każdego z nas kształtują się pod wpływem różnych instytucji-zasad rozumianych jako normy regulatywne, tj. zwyczaje powstające oddolnie, często spontanicznie, a także jako reguły konstytutywne (przepisy prawne) odnoszące się do funkcjonowania rodziny, szkoły, religii, gospodarki, prawa, polityki¹². Uwarunkowania instytucjonalne, ciągle niedostatecznie doceniane, mają znaczenie także dla ujawniania się zachowań przedsiębiorczych. Z wpływem tej specyficznej grupy czynników mamy do czynienia na długo przed wejściem w stan aktywności zawodowej. Zewnętrzne „reguły gry”, zwyczaje i normy wywiedzione ze środowiska funkcjonowania człowieka poza pracą przekładają się potem w przedsiębiorstwie (we własnej firmie) na zwyczaje, normy i procedury, tworząc określoną kulturę organizacyjną.

W oparciu o wskazania pierwszego miejsca danego kompleksu instytucjonalnego przez respondentów można dokonać oceny znaczenia tych kompleksów w kształtowaniu dyspozycji przedsiębiorczych (tab. 2).

Tabela 2. Znaczenie kompleksów instytucjonalnych dla poszczególnych dyspozycji

Kompleks instytucjonalny	świadomościowe	Dyspozycje motywacyjne	Dyspozycje poznawcze	Dyspozycje sprawcze
rodzina	59,2%	51,3%	33,8%	49,4%
edukacja	25,0%	28,2%	44,2%	20,8%
religia	2,6%	2,6%	2,6%	7,8%
gospodarka	7,9%	7,7%	7,8%	14,3%
prawo	2,6%	7,7%	5,2%	3,9%
polityka	2,6%	2,6%	6,5%	3,9%

¹¹ Ze względu na ograniczone rozmiary opracowania zrezygnowano z opisu kompleksów instytucjonalnych. Na ich temat zob. T. Bał-Woźniak, *Instytucjonalne uwarunkowania modernizacji gospodarki z perspektywy logiki sieci*, [w:] *Spójność społeczno-ekonomiczna a modernizacja gospodarki*, red. M.G. Woźniak, UR, Rzeszów 2010 [w druku].

¹² J.H. Turner, *The Institutional Order. Economy, Kinship, Religion, Polity, Law and Education in Evolutionary and Comparative Perspective*, Addison-Wesley, New York 1997.

5.2. Analiza stopnia wpływu ogółu instytucji-zasad na dyspozycje przedsiębiorcze

Oceny wpływu ogółu instytucji na dyspozycje przedsiębiorcze respondentów dokonano w oparciu o skalę odpowiedzi zbudowaną z wykorzystaniem skali Likerta (zob. legenda tab. 3).

Wyniki dotyczące wszystkich respondentów kształtują się następująco:

- a) w odniesieniu do poziomu świadomości w zakresie wagi działalności biznesowej w kontekście celów zawodowych oraz szans i zagrożeń z tym związanych stopień wpływu równy jest 3,7 (przy odchyleniu standardowym 0,996);
- b) w odniesieniu do stanu gotowości angażowania się i wyzwiania motywacji do działania w biznesie stopień wpływu wynosi 3,8 (przy odchyleniu standardowym 0,952);
- c) w odniesieniu do potrzebnej wiedzy i umiejętności jej stosowania stopień wpływu wynosi 3,7 (przy odchyleniu standardowym 0,957);
- d) w odniesieniu do skuteczności działania, tj. dostrzegania możliwości, tworzenia ich w miarę potrzeby i wykorzystywania, stopień wpływu równy jest 3,9 (przy odchyleniu standardowym 0,979).

Uogólnione wyniki poddane zostały analizie z uwzględnieniem trzech kryteriów: kierunku studiów respondentów, płci oraz podejmowania przez nich prób pracy zawodowej (tab. 3).

Tabela 3. Stopień wpływu ogółu instytucji na poszczególne dyspozycje przedsiębiorcze

Wyszczególnienie	Kierunek studiów		Płeć		Praca	
	zarządzanie	europaistyka	kobieta	mężczyzna	tak	nie
Dyspozycje świadomościowe	4,2	3,2	3,7	3,7	3,8	3,6
Dyspozycje motywacyjne	4,2	3,4	3,7	3,9	3,8	3,8
Dyspozycje poznawcze	3,9	3,6	3,7	3,7	3,8	3,7
Dyspozycje prakseologiczne	4,2	3,6	3,9	3,9	3,8	3,9

Skala oceny wpływu instytucji: 5 – bardzo duży; 4 – duży; 3 – raczej duży; 2 – raczej mały; 1 – bardzo mały.

Na kierunku zarządzanie zdecydowanie wyżej niż na europeistyce oceniany jest wpływ ogółu instytucji-zasad na dyspozycje przedsiębiorcze wszystkich rodzajów¹³. Uwagę zwraca duża różnica w odniesieniu do dyspozycji prakseologicznych, o wartości 1,4 na korzyść zarządzania. Może to być podyktowane wyższym poziomem dojrzałości intelektualnej i większym kapitałem ludzkim „nagromadzonym” w ciągu większej liczby lat pobierania nauki¹⁴, i to w szkole wyższej.

¹³ Jest to sytuacja odmienna niż w przypadku przedstawionej poprzednio oceny kompetencji przedsiębiorczych.

¹⁴ Przy tej okazji należy przypomnieć, że wobec trudności w doborze miar kapitału ludzkiego takim uniwersalnym miernikiem – szeroko akceptowanym w badaniach krajowych i międzynarodowych do momentu udoskonalenia symptomatycznych miar kapitału ludzkiego, m.in. poprzez ważenie ich stopami zwrotu przeciętnie uzyskiwanych dochodów oszacowanymi dla poszczególnych poziomów edukacji formalnej – była właśnie liczba lat pobierania nauki. Zob. np. E. Soszyńska, *Wzrost gospodarczy a gospodarka oparta na wiedzy*, [w:] *Przyszłość systemu szkolnictwa wyższego w Polsce*, „Nauka i Szkolnictwo Wyższe” 2008/1(31), s. 134–165.

Wobec dyskusji toczących się wokół roli kobiet w biznesie interesująca jest konstatacja, iż płeć nie odgrywa większej roli w ocenie stopnia wpływu ogółu instytucji-zasad na dyspozycje przedsiębiorcze. Zaskakującym wnioskiem jest, że podejmowane przez respondentów próby pracy zawodowej nie wpływają w większym stopniu na ocenę wpływu instytucji na dyspozycje przedsiębiorcze.

6. PODSUMOWANIE

Badania pilotażowe potwierdziły zasadność stawiania pytań o poziom dojrzałości potencjalnych przedsiębiorców, choć szereg pytań pozostał bez odpowiedzi. Przykładowo nie udało się ustalić, dlaczego tylko 17% studentów zdecydowało się na wybór specjalności „Zarządzanie własną firmą”. Odpowiedź nie wchodziła wprawdzie bezpośrednio w zakres przyjętego celu badawczego, ale faktem jest, że w bieżącym roku akademickim największe zainteresowanie nadal związane było ze specjalnością „Rachunkowość w zarządzaniu finansami przedsiębiorstw” (32% społeczności rocznika). Niewiele mniej studentów opowiedziało się za specjalnością „Zarządzanie organizacjami publicznymi” (29%), natomiast „Komunikację w biznesie” wybrało 22%.

Wśród uwarunkowań poziomu dyspozycji przedsiębiorczych uwagę zwraca dominujący wpływ rodziny. Dotyczy to prawie wszystkich rodzajów dyspozycji kompetencyjnych. Nawet w przypadku dyspozycji poznawczych wpływ rodziny sięga prawie 34% (przy wyniku nieco powyżej 44% dla edukacji, który wydaje się obrazować naturalną zależność).

LITERATURA

- [1] Babbie, E.R., *Podstawy badań społecznych*, PWN, Warszawa 2008
- [2] Bał-Woźniak, T., *Instytucjonalne uwarunkowania modernizacji gospodarki z perspektywy logiki sieci*, [w:] *Spójność społeczno-ekonomiczna a modernizacja gospodarki*, red. M.G. Woźniak, UR, Rzeszów 2010 [w druku]
- [3] Gardocka-Jałowiec, A., *Społeczno-psychologiczne uwarunkowania działalności innowacyjnej*, [w:] *Tendencje innowacyjnego rozwoju polskich przedsiębiorstw*, red. E. Okoń-Horodyńska, A. Zachorowska-Mazurkiewicz, Instytut Wiedzy i Innowacji, Warszawa 2008, s. 77–86
- [4] *Kompetencje społeczno-psychologiczne ekonomistów i menedżerów*, red. S. Konarski, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2006
- [5] Likert, R., *A Technique for the Measurement of Attitudes*, „Archives of Psychology” 140 (1932), s. 1–55
- [6] OSHO, *Dojrzałość. Odpowiedzialność bycia sobą*, Garmond, Łomianki 2006
- [7] Silverman, D., *Prowadzenie badań jakościowych*, PWN, Warszawa 2009
- [8] Soszyńska, E., *Wzrost gospodarczy a gospodarka oparta na wiedzy*, [w:] *Przyszłość systemu szkolnictwa wyższego w Polsce*, „Nauka i Szkolnictwo Wyższe” 2008/131), s. 134–165
- [9] Tomaszewski, T.; Koziński, J.; Reykowski, J.; Frączek, A.; Kofta, M., *Struktura i mechanizmy regulacyjne czynności człowieka*, [w:] *Psychologia*, wyd. 4, PWN, Warszawa 1975
- [10] Turner, J.H., *The Institutional Order. Economy, Kinship, Religion, Polity, Law and Education in Evolutionary and Comparative Perspective*, Addison-Wesley, New York 1997

- [11] Tyszka, T., *Psychologia zachowań ekonomicznych*, PWN, Warszawa 1997

**ENTREPRENEURIAL MATURITY AS A DERIVATIVE OF COMPETENCE
DISPOSITIONS. PROBLEMS OF PERCEPTION AND MEASUREMENT**

The aim of the article is to analyse the meaning of the environment in which a human being functions in the light of shaping entrepreneurial maturity. The conclusions have been based on the results of piloting and testing studies concerning the level of disposition of entrepreneurial students of management who have chosen the faculty Management of your own company.